

LHŮTY PRO POPÍRÁNÍ OTCOVSTVÍ

MONIKA SCHÖN

Právnická fakulta, Masarykova univerzita

Abstract in original language

Tento příspěvek se zabývá úpravou lhůt pro popírání otcovství podle zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, a podle nově přijatého zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, který nabude účinnosti dne 1. 1. 2014, ve světle judikatury ESLP a českého Ústavního soudu.

Key words in original language

Popírání otcovství, judikatura ESLP a českého Ústavního soudu, zákon o rodině, nový občanský zákoník.

Abstract

This essay deals with the limitation of period for denying of legal paternity according to the Czech Family Code (Act No. 94/1963 Coll.) and the new Civil Code (Act No. 89/2012 Coll.) which comes in force on January 1st, 2014, in the light of the case law of the ECHR as well as those of the Czech Constitutional Court.

Key words

Denying of Legal Paternity, case law of the ECHR and the Czech Constitutional Court, the Czech Family Code, the new Civil Code

1. ÚVOD

Dne 8. 7. 2010 Ústavní soud nálezem sp. zn. Pl. ÚS 15/2009 zrušil k 31. 12. 2011 ustanovení § 57 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině (dále též „ZoR“), které upravovalo délku lhůty pro popření otcovství manželem matky dítěte. Problematika stanovení popěrných lhůt byla a nadále je často diskutovaným tématem, opakovaně se též stala předmětem přezkumu ze strany Evropského soudu pro lidská práva (dále též „ESLP“), na jehož judikaturu nález Ústavního soudu ze dne 8. 7. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 15/2009 navazuje.

Při popírání (či určování) otcovství dochází potenciálně ke střetu práv několika osob: tak především práv právního¹ otce (jež pravděpodobně není otcem biologickým, ale svědčí mu některá z domněnek otcovství), zpráv dítěte, které má zájem na stabilitě rodinných vztahů,² a nelze pominout práva biologického otce dítěte.

¹ Pojmem „právní otec“ užívaným v tomto článku je míněn muž, jehož otcovství bylo určeno jednou ze tří domněnek otcovství.

² Viz též rozhodnutí ESLP ve věci Rasmussen v. Dánsko ze dne 28. 11. 1984, stížnost č. 88777/79.

Nález Ústavního soudu ze dne 8.7.2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/2009 byl významný nejenom tím, že dlouho kritizované ustanovení § 57 odst. 1 ZoR zrušil, ale též svým (potenciálním) přínosem v době svého vyhlášení, kdy probíhaly práce na textaci nového občanského zákoníku, který problematiku popírání otcovství rovněž upravuje. Bylo proto lze očekávat, že zákonodárce bude pečlivě zvažovat důvody, které vedly Ústavní soud ke konstatování rozporu ustanovení § 57 odst. 1 ZoR ve znění účinném do 31. 12. 2011 s ustanovením čl. 10 odst. 2 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též „Listina“) a s ustanovením čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále též „Úmluva“), a že se při tvorbě nového soukromoprávního kodexu vyvaruje takové úpravy, která by porušení uvedených ustanovení opět zakládala.

Cílem tohoto příspěvku je zkoumání požadavků kladených ve vztahu k popěrným lhůtám tak, jak je formuloval ESLP a Ústavní soud, a zjištění, zda nyní účinná úprava v ZoR i v nově přijatém zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku (dále též „NOZ“), jež má nabýt účinnosti dne 1. 1. 2014, tyto požadavky skutečně respektuje a naplňuje.

2. JUDIKATURA ESLP A JEJÍ POŽADAVKY

Jak uvedeno shora, ESLP se otázkou právní úpravy popěrných lhůt ve své judikatuře zabýval opakovaně. Zdůrazňoval přitom především, že ustanovení čl. 8 Úmluvy představuje nejenom (negativní) závazek státu nezasahovat do soukromých a rodinných vztahů, ale též pozitivní závazek respektovat soukromý a rodinný život.³ Opakovaně proto v judikatuře apeloval, aby státy, které jsou vázány ustanovením čl. 8 Úmluvy, při zvažování úpravy popírání otcovství našly spravedlivou rovnováhu mezi zájmy právního otce a dítěte (respektive mezi zájmy právního otce a obecným zájmem). To zpravidla vyžaduje, aby v případě stanovení omezení (popěrnými lhůtami) současně byly připuštěny výjimky umožňující v některých případech překlenout jinak rigidní právní úpravu. ESLP rozlišuje mezi případy, kdy k uplynutí popěrné lhůty došlo v důsledku „liknavosti“ právního otce, který sice věděl nebo mohl vědět, že biologickým otcem dítěte není, ale ve vnitrostátním právem poskytnuté popěrné lhůtě své otcovství nepopřel,⁴ a mezi případy, kdy k uplynutí popěrné lhůty došlo v důsledku nedostatku vědomostí právního otce o absenci biologické vazby, případně v důsledku nemožnosti prokázat neexistenci biologického otcovství s ohledem na úroveň poznání.

³ Např. rozhodnutí ESLP ve věci Paulík v. Slovensko ze dne 10. 10. 2006, stížnost č. 10699/05.

⁴ Rozhodnutí ESLP ve věci Rasmussen v. Dánsko ze dne 28. 11. 1984, stížnost č. 88777/79.

Podívejme se společně na několik významných rozhodnutí ESLP, v nichž ESLP posuzoval soulad vnitrostátní úpravy a postupu státu při popírání otcovství s ustanovením čl. 8 Úmluvy:⁵

Ve věci *Rasmussen v. Dánsko*⁶ se za doby trvání manželství matky a právního otce narodily dvě děti, a to chlapec v roce 1966 a dívka v roce 1971. Před narozením druhého dítěte stěžovatel sice pojal podezření o tom, zda je skutečně otcem druhého dítěte, nicméně v té době usiloval o zachování manželství, a biologické otcovství proto neověřoval. V červnu 1973 došlo k odloučení manželů. Stěžovatel poskytoval oběma dětem výživné, nadále usiloval o zachování manželství a otcovství k druhému dítěti nezpochybňoval. V červnu 1975 stěžovatel a matka dětí požádali o rozvod, v dubnu 1975 stěžovatel a matka uzavřeli dohodu o výživném. V lednu 1976 matka oznámila stěžovateli, že se necítí být vázána dohodou z dubna 1975, a znovu se žalobou domáhala placení výživného. Teprve později stěžovatel začal usilovat o popření otcovství, avšak neúspěšně s ohledem na uplynutí popěrné lhůty (subjektivní dvanácti měsíční lhůta, počínající plynout od chvíle, kdy právní otec získá povědomí o skutečnostech vylučujících jeho otcovství). ESLP v této věci dovodil, že určení popěrných lhůt sleduje legitimní cíl (ochrana zájmu dítěte na stabilitě rodinných vazeb), současně zdůraznil význam povědomí právního otce o tom, že není biologickým otcem dítěte, a vazbu na počátek běhu popěrné lhůty.⁷

Ve věci *Shofman v. Rusko*⁸ se dítě narodilo za doby trvání manželství stěžovatele a matky dítěte (dne 12. 5. 1995). Stěžovatel věřil, že je biologickým otcem dítěte. Dne 28. 3. 1996 se stěžovatel odstěhoval do Německa a očekával, že jeho manželka a dítě se k němu připojí. V září 1997 manželka oznámila stěžovateli, že nehodlá obnovit manželské soužití a hodlá požadovat výživné pro dítě. Dne 16. 12. 1997 stěžovatel podal žádost o rozvod a žalobu o popření otcovství. V roce 1999 došlo k rozvodu manželství, v roce 1999 a 2000 bylo DNA testy prokázáno, že stěžovatel není otcem dítěte. Nicméně stěžovatel podal žalobu, jíž se popření otcovství domáhal, až po uplynutí popěrné lhůty. Zajímavostí přitom bylo, že stěžovatel podal žalobu za doby účinnosti „starého“ zákona o rodině z roku 1969, přitom nový zákon o rodině (aplikovatelný na spory vzniknuvší po 1. 3. 1996) časové omezení pro popření otcovství již neobsahoval. ESLP v této věci konstatoval, že stanovení popěrných lhůt (v délce šesti

⁵ S ohledem na vývoj judikatury uvedená rozhodnutí řadíme chronologicky.

⁶ Rozhodnutí ESLP ve věci *Rasmussen v. Dánsko* ze dne 28. 11. 1984, stížnost č. 88777/79.

⁷ Diskriminaci podle pohlaví zde ESLP neshledal. Důvodům se autorka s ohledem na zaměření tohoto příspěvku nevěnuje a v podrobnostech v tomto směru odkazuje na rozhodnutí.

⁸ Rozhodnutí ESLP ve věci *Shofman v. Rusko* ze dne 24. 11. 2005, stížnost č. 74826/01.

měsíců, jednoho roku, či výjimečně dvou let) je standardem odůvodněným zájmem na jistotě rodinných vztahů a ochranou zájmů dítěte, a existuje pouze minimum států, které možnost popírat otcovství neomezují časově. Podstatným rozdílem je ovšem stanovení doby, od níž popěrná lhůta počíná plynout. ESLP dospěl k závěru, že úprava, která počátek běhu popěrné lhůty váže výlučně na okamžik narození dítěte a nezohledňuje nijak, že právní otec může zjistit, že biologickým otcem není, teprve po uplynutí takto určené popěrné lhůty, porušuje práva právního otce garantovaná ustanovením čl. 8 Úmluvy, neboť nesplňuje požadavek spravedlivé rovnováhy mezi obecným zájmem na právní jistotě v rodinných vztazích a právy právního otce.

Ve věci Paulík v. Slovensko⁹ bylo otcovství stěžovatele k dceři narozené dne 17. 12. 1966 určeno na základě tzv. třetí domněnky podle ustanovení § 54 ZoR, tj. rozhodnutím soudu (rozhodnutí Městského soudu v Bratislavě ze dne 2. 2. 1970). Stěžovatel již v době, kdy bylo určováno otcovství k dítěti, své otcovství vylučoval (k určení otcovství nedošlo souhlasným prohlášením rodičů, ale rozhodnutím soudu). V roce 2004 došlo ke sporu mezi stěžovatelem - právním otcem – a jeho dcerou. Následně dcera, její matka a stěžovatel podstoupili test DNA, který jednoznačně vyloučil otcovství stěžovatele. Stěžovatel se obrátil na nejvyššího státního zástupce se žádostí o podání návrhu na popření otcovství podle ustanovení § 62 ZoR. Ten však odmítl návrh na popření otcovství podat, neboť podle jeho názoru novému projednání a rozhodnutí věci brání překážka věci rozsouzené (rei iudicatae). Stěžovatelova dcera v rámci své výpovědi mj. uvedla, že proti popření stěžovatelova otcovství nemá výhrady. Pro účely tohoto příspěvku pomineme další otázky, jimiž se ESLP musel zabývat (otázky vyčerpání vnitrostátních prostředků nápravy, lhůty k podání stížnosti, diskriminace mezi skupinami osob, jejichž otcovství bylo určeno na základě odlišných právních domněnek aj.), a soustředíme se pouze na otázku souladu vnitrostátní úpravy popírání otcovství s ustanovením čl. 8 Úmluvy. V posuzované věci došlo k poněkud nestandardní situaci, kdy si zjevně nekonkurovaly zájmy právního otce a dcery, neboť právní otec usiloval o popření svého otcovství a dcera proti tomu „ničeho nenamítala“; dcera byla navíc ve věku takřka čtyřiceti let, tedy se nejednalo o nezletilé dítě vyžadující zvláštní ochranu. Těžko lze dovést obecný zájem na formálním zachování právního stavu navozeného rozhodnutím Městského soudu v Bratislavě ze dne 2. 2. 1970, které bylo založeno na skutkovém závěru vyvráceném nově dostupnými důkazními prostředky (testy DNA). Vnitrostátní úprava však neposkytovala možnost uvedení právního stavu do souladu se stavem faktickým (novému soudnímu přezkumu bránila překážka rei iudicatae). ESLP v posuzované věci dovedl porušení ustanovení čl. 8 Úmluvy právě s ohledem na absenci zájmu kterékoli z dotčených osob na takové úpravě poměrů a absenci rovnováhy mezi zájmy stěžovatele a společnosti.

⁹ Rozhodnutí ESLP ve věci Paulík v. Slovensko ze dne 10. 10. 2006, stížnost č. 10699/05.

Z uvedené judikatury ESLP lze dovodit následující závěry vztahující se ke stanovení, délce a počátku plynutí popěrných lhůt:

Jen v málo státech není omezena lhůta, v níž se právní otec může domáhat popření svého otcovství. Většina států stanoví popěrnou lhůtu v délce šest či dvanáct měsíců, případně až dva roky.¹⁰ Takové omezení je odůvodněno zájmem na právní jistotě v rodinných vztazích a ochranou zájmu dítěte a nezakládá samo o sobě rozpor s ustanovením čl. 8 Úmluvy.¹¹

Počátek plynutí popěrné lhůty by měl souviset s momentem, kdy právní otec získá informaci o tom, že není (či nemusí být) biologickým otcem dítěte. Úprava, která váže počátek běhu popěrné lhůty výlučně na okamžik narození dítěte a nezohledňuje, že právní otec se o okolnostech vylučující jeho (biologické) otcovství může dozvědět teprve po uplynutí popěrné lhůty, zakládá porušení práv právního otce zaručených ustanovením čl. 8 Úmluvy.¹²

Právní úprava popěrných lhůt nesmí zasahovat do práv dotčených osob (právního otce), aniž by takový zásah byl nezbytný a odůvodněný potřebou ochrany jiné dotčené osoby (dítěte).¹³

3. NÁLEZ ÚSTAVNÍHO SOUDU ZE DNE 8. 7. 2010, SP. ZN. PL. ÚS 15/09

Český Ústavní soud se v řadě svých rozhodnutí byl nucen zabývat otázkou oprávnění Nejvyššího státního zastupitelství podávat návrh na popření otcovství po uplynutí popěrných lhůt. S ohledem na stávající hmotněprávní úpravu přitom opakovaně apeloval na Nejvyšší státní zastupitelství, aby při zvažování, zda návrh na popření otcovství podat či nikoli, vzalo v úvahu především judikaturu ESLP (srv. např. usnesení Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2007, sp. zn. III. ÚS 289/07, usnesení Ústavního soudu ze dne 27. 3. 2008, sp. zn. IV. ÚS 2058/07 a další).

Nálezem ze dne 8. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09 potom Ústavní soud zrušil s účinností k 31. 12. 2011 ustanovení § 57 odst. 1 ZoR, které omezovalo právo manžela matky dítěte popírat své otcovství (určené první domněnkou) lhůtou šesti měsíců, přičemž počátek plynutí této lhůty byl vázán výlučně na okamžik, kdy právní otec získá informaci o narození dítěte.

¹⁰ Rozhodnutí ESLP ve věci Shofman v. Rusko ze dne 24. 11. 2005, stížnost č. 74826/01.

¹¹ Rozhodnutí ESLP ve věci Rasmussen v. Dánsko ze dne 28. 11. 1984, stížnost č. 88777/79.

¹² Rozhodnutí ESLP ve věci Shofman v. Rusko ze dne 24. 11. 2005, stížnost č. 74826/01.

¹³ Rozhodnutí ESLP ve věci Paulík v. Slovensko ze dne 10. 10. 2006, stížnost č. 10699/05.

V posuzované věci bylo otcovství stěžovatele, manžela matky, určeno tzv. první domněnkou podle ustanovení § 51 odst. 1 ZoR. Stěžovatel získal povědomí o tom, že by nemusel být biologickým otcem dítěte až po uplynutí šestiměsíční popěrné lhůty, která začala plynout narozením dítěte. Poté, co si u soukromé společnosti opatřil testy DNA, které jeho otcovství vyloučily, obrátil se na Nejvyšší státní zastupitelství se žádostí o podání návrhu na popření otcovství podle ustanovení § 62 odst. 1 ZoR. Nejvyšší státní zastupitelství odmítlo požadovaný návrh podat s poukazem na to, že takový návrh je „opatřením zcela výjimečné povahy“ a že „do ustálených statusových poměrů dítěte lze jeho prostřednictvím zasáhnout mimo jiné jen za splnění zákonem stanovené podmínky zájmu dítěte na popření otcovství“. Tento zájem přitom podle Nejvyššího státního zastupitelství nebylo možno dovodit za situace, kdy DNA test vylučující otcovství právního otce byl proveden „soukromou společností“. Právnickému otci nezbylo, než podat sám žalobu na popření otcovství, obecné soudy však žalobě s ohledem na uplynutí popěrné lhůty nevyhověly.

Ústavní soud v této věci uvedl, že vztahy mezi rodičem a dítětem jsou „nejpřirozenějším výrazem lidské existence a právo v demokratické a svobodné společnosti musí respektovat jejich existenci. Smysl a povaha rodinných vztahů a rodinného soužití totiž není primárně právní; právo pouze přiznává ochranu jejich reálné existenci. Tato ochrana pak nemůže být zabezpečena pouze povinností zdržet se určitých zásahů ze strany veřejné moci. Stát je současně povinen přijmout takovou právní úpravu, jež zaručí uznání rodinných vztahů a vymezí jejich obsah jak ve vztazích mezi rodinnými příslušníky navzájem, tak vůči třetím osobám.“ Ústavní soud v citovaném nálezu zdůraznil, že právní úprava rodinných vztahů by především měla reflektovat vztahy biologické, a že otcovství určené právní domněnkou by mělo být v souladu s biologickou realitou, zároveň však uvedl, že tento požadavek nelze vnímat bezvýjimečně, a to ze dvou důvodů. Zaprvé by pak mohlo docházet k nepřiměřenému zásahu do soukromého života rodičů a do jejich vzájemné důvěry (tento zásah by spočíval v povinnosti sdělit orgánům veřejné moci skutečnosti z jejich intimního života za účelem zjištění biologických vazeb mimo jakoukoli rozumnou pochybnost). Zadruhé, jsou situace, kdy se mezi právním otcem (který není biologickým otcem dítěte) a dítětem vyvine vztah takového charakteru, že je mu rovněž nutno přiznat ochranu podle ustanovení čl. 8 Úmluvy.

Ústavní soud dospěl k závěru, že relevantním okamžikem pro začátek plynutí popěrné lhůty nemůže být okamžik, kdy se právní otec dozví o tom, že se jeho manželce narodilo dítě (tj. v naprosté většině den narození dítěte), ale teprve okamžik, kdy právní otec získá informaci vedoucí k pochybnosti o jeho biologickém otcovství. Až od tohoto okamžiku totiž právní otec může realizovat právo popřít své – právní domněnkou určené – otcovství.¹⁴ Ústavní soud proto shledal rozpor

¹⁴ Zároveň podle názoru Ústavního soudu nelze na manžela matky klást požadavek, aby v šestiměsíční lhůtě po narození dítěte „preventivně

ustanovení § 57 odst. 1 ZoR s ustanovením čl. 8 Úmluvy. Dále uvedl, že návrh na popření otcovství, který je podle ustanovení § 62 ZoR oprávněn po uplynutí popěrných lhůt podat nejvyšší státní zástupce, není dostatečným prostředkem ochrany práv právního otce, neboť jednak na podání tohoto návrhu není právní nárok (jeho podání je otázkou uvážení nejvyššího státního zástupce), jednak jediným kritériem pro podání tohoto návrhu je podle ustanovení § 62 ZoR zájem dítěte, nikoli zájem právního otce.

Podobně jako ESLP, též Ústavní soud vyslovil požadavek, aby počátek běhu popěrné lhůty byl vázán na okamžik, kdy právní otec získá informaci zakládající pochybnost o jeho biologickém otcovství. Tento požadavek přitom nikterak neomezil vazbou na věk dítěte či na jinou skutečnost. Naopak, výslovně uvedl, že „právní úprava nemůže ignorovat skutečnost, že významný právní zájem na popření otcovství může vzniknout až s (někdy i značným) časovým odstupem od narození dítěte, jakož i to, že i v této době může (...) převážet zájem právního otce na popření otcovství.“

Nutno dodat, že v uvedeném nálezu se Ústavní soud zabýval pouze souladem ustanovení čl. 8 Úmluvy a ustanovení § 57 odst. 1 ZoR upravující plynutí popěrné lhůty v případě otcovství určeného tzv. první domněnkou, nezabýval se ustanovením § 61 odst. 1 ZoR, které rovněž upravuje délku a plynutí popěrné lhůty, a to v případě otcovství určeného tzv. druhou domněnkou (souhlasným prohlášením rodičů). Autorka tohoto příspěvku se domnívá, že závěry Ústavního soudu uvedené v nálezu ze dne 8. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09 lze vztáhnout i na úpravu obsaženou v ustanovení § 61 odst. 1 ZoR.

4. ÚPRAVA V ZOR OD 20. 3. 2012

Ustanovení § 57 odst. 1 ZoR ve znění zákona č. 84/2012 Sb. (účinné od 20. 3. 2012) přiznává manželovi matky právo popřít své otcovství v subjektivní lhůtě šesti měsíců od chvíle, kdy právní otec zjistí okolnosti zakládající pochybnosti o jeho biologickém otcovství, současně však stanoví objektivní lhůtu tří let, která začíná plynout od okamžiku narození dítěte. Po uplynutí objektivní tříleté lhůty opět právnímu otci nezbývá, než se obrátit na nejvyššího státního zástupce se žádostí o podání návrhu na popření otcovství.

Nelze si neklást otázku, zda novelizované znění ustanovení § 57 odst. 1 ZoR účinné od 20. 3. 2012 lze považovat za konformní s ustanovením čl. 8 Úmluvy (případně čl. 10 odst. 2 Listiny) a zda skutečně reflektuje požadavky formulované Ústavním soudem (když už zrušení Ústavním soudem bylo důvodem nezbytnosti jeho novelizace).

Autorka tohoto příspěvku se domnívá, že ani novelizované ustanovení § 57 odst. 1 ZoR tyto požadavky nesplňuje, neboť sice počátek běhu

přezkoumával, zda určité okolnosti svědčí pro závěr, že není biologickým otcem dítěte“.

šestiměsíční lhůty váže na okamžik, kdy právní otec získá informaci o skutečnostech zakládajících pochybnosti o jeho biologickém otcovství, zároveň však toto oprávnění omezuje objektivní tříletou lhůtou. Není zřejmé, proč by ve vztahu k dětem starším tří let měla převážít právní domněnka před biologickou realitou, není zřejmé, zda se zákonodárce domníval, že takové řešení chrání lépe zájmy dítěte, a konečně, není zřejmé, proč by (navzdory kritice Ústavního soudu uvedené v nálezu ze dne 8. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09) opět jediným kritériem při posuzování možnosti podat návrh na popření otcovství nejvyšším státním zástupcem v případě uplynutí popěrné lhůty měl být zájem dítěte (a proč naopak je bez významu zájem právního otce, jemuž také svědčí práva založená ustanovením čl. 8 Úmluvy).

Za zmínku též stojí, že popěrná lhůta (respektive počátek jejího plynutí) v případě otcovství určeného tzv. druhou domněnkou (tj. souhlasným prohlášením rodičů), upravená v ustanovení § 61 odst. 1 ZoR zůstala zákonodárcem nedotčena.

Rovněž beze změny zůstala úprava otcovství určeného soudem, či přesněji řečeno, absence úpravy možnosti popírání takto určeného otcovství navzdory tomu, že zákonodárci musí být známy závěry ESLP uvedené ve shora popisovaném rozhodnutí ve věci Paulík v. Slovensko.¹⁵

5. POPĚRNÉ LHŮTY V NOZ

Nově přijatý NOZ dosavadní koncepci popěrných lhůt v zásadě neopouští.

Otcovství určené tzv. první domněnkou (tj. otcovství manžela matky dítěte) bude podle ustanovení § 785 odst. 1 NOZ právní otec moci popřít v (subjektivní) lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy se dozví o skutečnostech zakládajících důvodnou pochybnost o jeho biologickém otcovství, nejpozději však v (objektivní) lhůtě šesti let od narození dítěte. V případě podání návrhu na popření otcovství po uplynutí popěrné lhůty bude soud podle ustanovení § 792 NOZ oprávněn rozhodnout o prominutí zmeškání lhůty, kritérii při zvažování takového prominutí budou zájem dítěte a veřejný pořádek. Ve vztahu k úpravě lhůt lze uvést totéž, co v případě ustanovení § 57 odst. 1 ZoR ve znění účinném ode dne 20. 3. 2012.

Důvodová zpráva k NOZ¹⁶ neuvádí, proč zákonodárce zvolil objektivní šestiletou lhůtu, ani proč počátek jejího plynutí opět navázal na okamžik narození dítěte, pouze velmi stručně konstatuje, že takto „stanovená délka popěrné lhůty manžela matky je v souladu s judikaturou ESLP (Rasmussen proti Dánsku) a vychází i z nastavení a délky popěrných lhůt v některých zahraničních právních úpravách

¹⁵ Rozhodnutí ESLP ve věci Paulík v. Slovensko ze dne 10. 10. 2006, stížnost č. 10699/05.

¹⁶ Dostupná na www.justice.cz, citováno ke dni 14. 10. 2012.

(Slovensko – tři roky, Francie – pět a deset let). Ústavní soud České republiky (Pl. ÚS 15/09) rovněž konstatoval, že nastavení popěrné lhůty v ustanovení § 57 odst. 1 ZoR není v souladu s ústavním pořádkem.“

K tomu je v první řadě nutno uvést, že v rozhodnutí Rasmussen v. Dánsko¹⁷ se ESLP v žádném případě nevyjadřoval k žádným konkrétně stanoveným lhůtám či počátku jejich plynutí a jejich souladu s ustanovením čl. 8 Úmluvy, pouze konstatoval, že samotné stanovení popěrné lhůty, které představuje omezení práva právního otce domáhat se popření právní domněnky určeného otcovství, nezakládá porušení ustanovení čl. 8 Úmluvy. Je otázkou, v čem zákonodárce spatřuje onen soulad, když jím uváděné rozhodnutí ESLP se vztahuje k poněkud odlišné problematice.

Dále je třeba říci, že příliš přiléhavý není ani odkaz na nález Ústavního soudu ze dne 8. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09. Důvody, které vedly Ústavní soud v uvedeném nálezu k závěru o rozporu ustanovení § 57 odst. 1 ZoR ve znění účinném do dne 31. 12. 2011 „s ústavním pořádkem“, jak zákonodárce uvádí v důvodové zprávě, nespočívaly v samotné délce popěrné lhůty, jak by se mohlo jevit z důvodové zprávy k ustanovení § 785 NOZ, ale především ve stanovení počátku jejího plynutí a ve skutečnosti, že jediným kritériem pro uplatnění výjimečné možnosti podání návrhu na popření otcovství po uplynutí popěrné lhůty byl zájem dítěte, tzn. práva právního otce nebyla nikterak reflektována.

Autorka se domnívá, že úprava obsažená v ustanovení § 785 odst. 1 NOZ závěry a požadavky obsažené v nálezu Ústavního soudu ze dne 8. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09, navzdory znění Důvodové zprávy nijak nereflektuje. Jak uvedeno výše, Ústavní soud v nálezu ze dne 8. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09, výslovně uvedl, že „právní úprava nemůže ignorovat skutečnost, že významný právní zájem na určení otcovství může vzniknout až s (někdy i značným, zdůraznění autorky) časovým odstupem od narození dítěte.“ NOZ podle názoru autorky tuto skutečnost, řečeno slovy Ústavního soudu, ignoruje. Šest let lze stěží považovat za značný časový odstup, zmiňovaný Ústavním soudem – Ústavní soud v této souvislosti odkazuje mj. na rozhodnutí ve věci Paulík v. Slovensko, kde časový odstup přesahoval třicet let.

Důvodová zpráva k ustanovení § 792 NOZ, umožňující prominutí uplynutí popěrné lhůty soudem v případě existence zájmu dítěte a veřejného zájmu, potom uvádí, že „návrh představuje zásadní změnu dosavadního přístupu k popírání otcovství poté, kdy uplynula lhůta pro popření otcovství některému z rodičů. Vzhledem k tomu, že se jedná o statusovou věc, osnova nového občanského zákoníku upouští od ingerence nejvyššího státního zástupce a napříště bude v této věci rozhodovat soud. Ten nejprve posoudí všechny okolnosti rozhodné pro připuštění návrhu na popření otcovství po uplynutí lhůty, a v případě jeho připuštění rozhodne o zachování či popření otcovství

¹⁷ Rozhodnutí ESLP ve věci Rasmussen v. Dánsko ze dne 28. 11. 1984, stížnost č. 88777/79.

v soudním řízení s ohledem na zájem dítěte a veřejný pořádek.“ Rovněž tato část důvodové zprávy se jeví poněkud nepřiléhavá.

Tak především, zájem dítěte a veřejný pořádek má podle ustanovení § 792 NOZ být kritériem pro posouzení, zda soud vůbec promine lhůtu a bude se zabývat meritorně návrhem na popření otcovství, nikoli kritériem pro posouzení vlastní otázky popření otcovství, jak se z důvodové zprávy může jevit.

Dále nutno uvést, že ustanovení § 792 NOZ opět postrádá kritérium zájmu právního otce, zmiňované v odůvodnění nálezu Ústavního soudu ze dne 8. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09. Důvodová zpráva neuvádí, proč zájmu právního otce, respektive ochraně jeho práv, není třeba přiznat žádnou relevanci.

Popěrná lhůta v případě otcovství určeného tzv. druhou domněnkou bude podle ustanovení § 790 odst. 1 NOZ omezena rovněž šestiměsíční objektivní lhůtou (počínající ovšem plynout nikoli od okamžiku získání důvodných pochybností o biologickém otcovství, ale již od okamžiku určení otcovství souhlasným prohlášením s tím, že tato lhůta neuplyne dříve než šest měsíců po narození dítěte).

Proč zákonodárce považuje za rozhodný den, od něhož má muž, jemuž svědčí tzv. druhá domněnka otcovství, možnost své otcovství popřít, den, kdy došlo k určení jeho otcovství souhlasným prohlášením, nikoli den, kdy získal důvodné pochybnosti o skutečnostech vylučujících jeho biologické otcovství, není zřejmé. Důvodová zpráva pouze uvádí, že „se jedná o přepis dosavadní právní úpravy, formulačně upravený“.

V případě uplynutí popěrné lhůty se i v případě otcovství určeného souhlasným prohlášením rodičů lze domáhat jeho popření podle ustanovení § 792 NOZ (k tomu v podrobnostech viz shora).

Stejně jako v případě úpravy obsažené v ZoR, není dle názoru autorky rozumného důvodu pro odlišný přístup a odlišný počátek běhu tzv. popěrné lhůty v případě otcovství určeného první či druhou domněnkou. Ani po otcí určeném souhlasným prohlášením rodičů podle názoru autorky nelze spravedlivě požadovat, aby v šesti měsících po učinění prohlášení pátral po okolnostech, které by svědčily o vyloučení jeho biologického otcovství.

Konečně, stejně jako ZoR, ani NOZ neobsahuje možnost popírání otcovství v případě, že bylo určeno rozhodnutím soudu podle ustanovení § 783 NOZ (tedy neumožňuje revizi takového rozhodnutí, a jedinou možností tak zůstávají řádné a mimořádné opravné prostředky podle úpravy obsažené v procesních předpisech). Pokud by proto došlo k situaci obdobné jako ve věci Paulík v. Slovensko, neposkytoval by NOZ žádnou možnost pro popření otcovství, bez ohledu na zájem právního otce či dítěte.¹⁸

¹⁸ Takovou situaci neupravuje ani návrh nového zákona o zvláštních řízeních soudních. Návrh je dostupný na:

6. ZÁVĚR

Do současné doby se ESLP i český Ústavní soud opakovaně zabývaly otázkou souladu vnitrostátní úpravy umožňující popření otcovství určeného některou z právních domněnek, a stanovily řadu požadavků, které lze dovodit z ustanovení čl. 8 Úmluvy ve vztahu k vnitrostátnímu právu.

Autorka tohoto příspěvku je toho názoru, že ani ZoR ve znění účinném ode dne 20. 3. 2012, tj. po novele reagující na zrušující náleží Ústavního soudu ze dne 8. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09, ani úprava obsažená v NOZ, jež má nabýt účinnosti dne 1. 1. 2014, požadavky formulované ESLP a Ústavním soudem nesplňují, neboť neposkytují vyváženou ochranu zájmů dítěte a právního otce, a neumožňují soudu, který bude o případném návrhu na popření otcovství rozhodovat úvahu, zda je v konkrétním případě zásah (úpravou popěrných lhůt) do práv právního otce a do práv dítěte, založených ustanovením čl. 8 Úmluvy, nezbytný.

Nelze proto vyloučit i v budoucnu další rozhodnutí, v nichž bude Ústavní soud nucen – stejně jako doposud¹⁹ – apelovat na Nejvyšší státní zastupitelství, případně po nabytí účinnosti NOZ na obecné soudy, aby při rozhodování o tom, zda připustí podání návrhu na popření otcovství i po uplynutí popěrných lhůt podle ustanovení § 62 odst. 1 ZoR, případně při rozhodování o prominutí zmeškání popěrné lhůty podle ustanovení § 792 NOZ, „vzaly v úvahu rozhodovací činnost ESLP“.

Contact – email

monika.schon@centrum.cz

<http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=4978&d=324959>
(cit. ke dni 29. 11. 2012).

¹⁹ K tomu srv. např. usnesení Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2007, sp. zn. III. ÚS 289/07, usnesení Ústavního soudu ze dne 27. 3. 2008, sp. zn. IV. ÚS 2058/07.